

Posudek oponenta na diplomovou práci Bc. Michaely EMANOVSKÉ. Zrod profese moderní účetní 1989–2004. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2023. 75 s.

Předkládaná diplomové práce si klade za cíl prostřednictvím pamětnických reflexí zmapovat zrod profese „moderní účetní“ v průběhu 90. let v Československu/České republice, a to s časovým přesahem v rámci spodní i horní hranice (tj. rok 1989 ale i počátek milénia, resp. vstup do Evropské unie). Klíčovou roli v tomto případě sehraávají pamětnické reflexe získané za využití metody orální historie. Informace z rozhovorů jsou následně doplněny o poznatky ze sekundární literatury a také z dostupných archivních pramenů.

Pokud jde o originalitu, nepochybně se jedná o velmi zajímavý nápad, která otevírá celou řadu badatelsky nosných výzkumných otázek souvisejících s transformací české ekonomiky z centrálně plánovaného na tržní hospodářství po roce 1989. Diplomantka se navíc z pozice insiderky pustila do zpracování tématu s velkým nadšením, které zřetelně prostupuje celou práci, což se však v určité fázi (viz dále) ukazuje být svým způsobem kontraproduktivní, protože autorka se se zkoumanou profesní skupinou bytostně (tj. nekriticky) identifikuje a výsledný text tak místy nabývá rozměru jakési apologie.

Práce jako celek má logickou strukturu. Autorka nejprve v úvodu správně upozorňuje na důvody, které ji vedly k volbě tématu (insiderství). Poté následuje standardní metodologická část, na níž plynule navazuje historický kontext (průběh ekonomické transformace na začátku 90. let). Poněkud nezvyklé je zařazení pamětnických reflexí do historického kontextu bez jakéhokoliv upozornění. Možná by bylo vhodné více akcentovat kontext vzniku/obnovy Svazu účetních revizorů, k němuž dochází – nikoliv náhodou – právě v průběhu pražského jara. Nejrozsáhlejší část je pak věnována aktérské reflexi narátorů (resp. narátorek), která je zpracována ve formě analýzy a interpretace několika konkrétních témat. Oceňuji fakt, že autorka se hned na začátku práce snaží vydefinovat pojem „moderní účetní“, kterou chápe jako všestrannou osobu s komplexním vhladem do problematiky jednoduchého a podvojného účetnictví. U definice základních termínů nicméně postrádám fakt, že diplomantka prakticky neoperuje s termínem „daňová evidence“, který nahradil v roce 2003 (tj. v časovém záběru výzkumu) jednoduché účetnictví (s výjimkou některých specifických typů organizací) – předpokládám, že šlo o zásadní změnu (pokud ne ve formě reálných dopadů, pak minimálně v rovině očekávání), která ve výzkumném vzorku určitým způsobem rezonovala.

Z metodologického hlediska je práce náležitě zpracovaná. Výzkumný vzorek je homogenní (8 žen), byť ne příliš početný, což však u kvalitativního výzkumu není překážkou. Osobně vnímám, že druhá část vzorku (3 muži) je do výzkumu zařazena spíše pro dokreslení a především (být zdánlivé) zvýšení validity – plní tak zde roli „deviantních případů“. Po teoretické stránce mohla autorka určitě pracovat s větším penzmem literatury (ať už teoretické, metodologické či kontextuální – tj. historické, politické a ekonomické) a věnovat prostor –

alespoň v podobě exkurzu – problematice profesní identity. Naopak pozitivně je třeba hodnotit badatelskou reflexivitu, s níž autorka přistupuje k získaným orálně-historickým rozhovorům.

V empirická část, která svým rozsahem zabírá více než polovinu předkládané práce, se diplomantka zaměřuje na čtyři konkrétní interpretační okruhy (vznik nového tržního – tj. podnikatelského – prostředí; způsoby samo/vzdělávání účetních, včetně vztahu s finančními úřady; využívání výpočetní techniky v rámci účetnictví; prestiž profese „moderní účetní“ ve společnosti). Po „nadějném“ a čtivém úvodu, kvalitně zpracované metodologické části a náležitém historickém kontextu však (bohužel) druhá polovina textu vzbuzuje u čtenáře spíše rozporuplné pocity, místy hraničící až se zklamáním. Po obsahové i formální stránce dochází k postupnému snižování kvality. Nejen že se objevuje více pravopisných chyb a překlepů, ale zejména výklad sklouzává k obecným (místy až povrchním) závěrům bez snahy o hlubší vhled do pamětnických reflexí. Domnívám se, že je to velká škoda, protože z textu je patrné, že autorka jako insiderka výzkumnému tématu velmi dobře rozumí.

Výše uvedené je podle mého názoru především důsledkem špatné volby interpretačních témat v kombinaci s nedůsledným přemýšlením o nich (možná zde sehrál roli i nedostatek času před odevzdáním). Za všechny uveďme příklad vztahu účetních k výpočetní technice. Z metodologické části není zřejmé, jakou baterii otázek měla autorka připravena, nicméně očekával bych tázání po tom, jakým způsobem se narátorky vyrovnávaly s faktem, že se musí naučit novou techniku ovládat (včetně poměrně překotných změn – např. přechod z MS-DOS na Windows 3.1 a 95), jaké programy používaly a jak je hodnotily (software pana Ježka opravdu nebyl jediným programem; co např. „legendární“ Cézár či – dodnes zřejmě nejúspěšnější – Pohoda?), jakým způsobem data zálohovaly (přechod z disket na CD, USB – dnes cloud)?

Obdobně bychom se v rámci vzdělávání mohli ptát, proč nejsou zmíněny učebnice účetnictví od Pavla Štohra, které taktéž vychází již od počátku 90. let, a jejichž vzorové úlohy v minulosti přivodily celou řadu vrásek mnoha studentům a studentkám středních škol ekonomického zaměření. S ohledem na genderově nevyvážený vzorek se nabízí také otázka po pohledu akterek na kolegy účetní jakožto muže a v této souvislosti i na postupnou emancipaci celé profese po roce 1989 (viz v úvodu práce autorkou trefně zmiňovaný „nárůst sebevědomí“ účetních). Oceňuji, že autorka věnuje prostor vzniku daňové legislativy (především DPH), podobným způsobem však mohl být reflektován i (již výše zmiňovaný) přechod z jednoduchého účetnictví na daňovou evidenci.

V práci nicméně postrádám především rozměr každodennosti ve smyslu kladů a záporů vykonávané profese, včetně její proměny (tj. finanční ohodnocení, materiální zabezpečení, benefity, spolupráce s kolegy/kolegyněmi a dalšími zaměstnanci, specifický způsob práce a její časová – nárazová – náročnost, rozdíl mezi klasickým zaměstnaneckým poměrem a OSVČ). A konečně, očekával bych totéž i u samotné profesní identity (ideálně-typické charakterové vlastnosti moderní/ho účetní/ho) – tj. autorka podle mého názoru zcela rezignovala na hledání odpovědi na klíčovou obecnou otázku: „co/kdo za člověka je vlastně moderní účetní, jejíž/jehož kariéra začala na začátku 90. let minulého století?“ V úvodu autorka vzbuzuje v čtenáři naděje,

že právě o tom bude její práce především. V této rovině proto text působí „neukončeně“ či přinejmenším „nedotaženě“.

Současně je však třeba „objektivně“ přiznat, že jako absolvent obchodní akademie, kterého účetnictví provází po celý život, jsem možná k předkládanému textu v mnoha ohledech až příliš kritický, a proto, i přes některé výše uvedené výhrady (zejména interpretační povahy a koncepčního rázu) diplomovou práci Michaely Emanovské **doporučuji k obhajobě a navrhuji její hodnocení mezi známkou 2–3 („velmi dobře“ – „dobře“)**, a to v závislosti na průběhu obhajoby.

Po obsahové i formální stránce text splňuje stanovené požadavky na závěrečnou kvalifikační práci magisterského stupně. Autorka prokázala, že je schopna samostatně pracovat v terénu (uskutečnit poměrně rozsáhlý orálně-historický výzkum), sebrat a utřídit značnou část různorodých pramenů (včetně archivních), zasadit je do příslušného politicko-ekonomického rámce, podrobit analýze a následně je také určitým způsobem interpretovat.

V Praze, dne 7. 6. 2023

Mgr. Jiří Hlaváček, Ph.D.